

5. Реклама не є передачею чи програмою у тому розумінні, що визначається основним функціональним призначенням трансляції, а допоміжним засобом для сприяння фінансовому оздоровленню теле- чи радіоорганізації. "Реклама – це спеціальна інформація про осіб чи продукцію, яка розповсюджується в будь-якій формі та в будь-який засіб з метою прямого або опосередкованого отримання прибутку".

Література: 1. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994 р. – № 13 в ред. від 11. 07. 2001 р. 2. Международная конвенция об охране прав исполнителей, производителей фонограмм и вещательных организаций от 26 октября 1961 г. – Рим. 3. Про рекламу. Закон України від 3 липня 1996 р. // ВВР. – 1999 № 39 ст. 181 зі змінами і доповненнями від 30. 09. 99 р. 4. Про Національну раду з питань телебачення та радіомовлення. Закон України від 23 вересня 1997 р. // ВВР. – 2000 р. № 48 ст. 22. 5. Закон о вещании, от 1 октября 1990 г. Ирландия, ст. 9. 6. Про супутникове та кабельне телебачення і радіомовлення. Проект Закону України (2. 02. 2000 р.). 7. Европейская конвенция по трансграничному телевидению от 1 мая 1993 г. в ред. 9. 09. 1998, ст. 2. 8. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 р., ст. 650 зі змінами і доповненнями від 06 квітня 2000 р., ст. 1. // ВВР. – 1992 – № 48. 9. Про телебачення та радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 р. зі змінами від 11 травня 2000 р., ст.1. // ВВР. – 1994 – № 10 – ст. 44.

УДК 681.3

РОЗСЕКРЕЧУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ МАТЕРІАЛЬНИХ НОСІЇВ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА ПРОЦЕСУ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Віктор Маслак

*Казенне підприємство "Харківське конструкторське бюро з машинобудування імені
О. О. Морозова"*

Анотація: Розглянуто сучасний стан та напрямки нормативного визначення порядку розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації.

Summary: The report analyses the up-to-date situation and ways of law-based determination of the procedure for declassifying the material objects cohtaihing secret information.

Ключові слова: Інформація, носій, захист, розсекречування.

І Вступ

Безперечно, що у сфері інформаційних відносин, які передбачають такі дії як отримання, використання, обробку, розповсюдження, зберігання, захисту інформації, особливо віднесеної до державної таємниці, приділяється чи не найбільше уваги. З часу проголошення державної незалежності України створена ціла система законів та підзаконних нормативних документів, направлених саме на забезпечення захисту державної таємниці. Захист, в широкому розумінні цього терміну, передбачає перш за все обмеження доступу до інформації шляхом організації та впровадження цілого комплексу спеціальних заходів, засобів та механізмів, які мають бути безперервними, активними, конкретними, надійними та відповідати принципу "необхідної розумної достатності". Цей принцип вимагає проведення оптимізації всіх складових захисту інформації, від її віднесення до категорії таємної або засекречування, до виключення з категорії таємної, тобто розсекречування та зняття обмеження доступу до неї.

На перший погляд у багатьох виникає запитання, як може такий процес, як розсекречування інформації, діаметрально протилежний поняттю "захист інформації", оптимізувати захист. Але при більш детальному розгляді й осмисленню того, як впливає розсекречування інформації на загальний процес захисту інформації, стає все зрозумілим. Оптимальним, тобто таким, що найбільше відповідає вимогам законів держави та її інтересам у всіх сферах діяльності, процес захисту стає тоді, коли він забезпечує не тільки надійний захист секретів, але й захищає саме ту інформацію, яка цього потребує у відповідний проміжок часу. Адже зрозуміло, що збільшення об'єму секретної інформації, кількості носіїв секретної інформації тягне за собою зростання можливих каналів її витоку, збільшує імовірність втрати носіїв секретної інформації та інше. Щоб запобігти цим негативним явищам потрібно відповідне притягнення додаткових сил та засобів захисту, що в кінцевому рахунку призводить до значних матеріальних та фінансових витрат.

Крім цього, оскільки інформація є ще і товаром, який продається та купується, оптимальність перебування інформації засекреченою полягає і в можливості її своєчасного оприлюднення, яке може дати змогу отримати в чомусь перевагу, попередити негативні явища та дії, отримати вигідні замовлення та інше.

Всього цього можна досягти не тільки шляхом скорочення об'єму інформації, яка відноситься до державної таємниці згідно зі "Зводом відомостей, що становлять державну таємницю" (ЗВДТ), скороченням самого ЗВДТ, але й шляхом своєчасного розсекречування інформації та її носіїв.

II Сучасний стан питання розсекречування інформації та її носіїв

Розглянемо, яким чином сьогодні в Україні вирішується питання розсекречування і чи існує саме "гнучкий" конкретний механізм розсекречування, який дозволяє своєчасно, оперативно, обгрунтовано і без нанесення збитків державі проводити таку роботу. При цьому потрібно мати на увазі, що сьогодні це питання поділяється на три складових частини: розсекречування носіїв секретної інформації часів колишнього СРСР, носіїв, засекречених до введення в дію ЗВДТ, та носіїв, засекречених за час дії ЗВДТ.

Про необхідність першочергового нормативного визначення порядку розсекречування документів наголошувалось на попередніх двох конференціях "Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні", К. 2000, 2001 р. фахівцями Держкомсекретів та СБУ. Головний нормативний державний документ з питань захисту державної таємниці – Закон України "Про державну таємницю" – встановлює такий порядок розсекречування: "Після закінчення встановлених строків засекречування матеріальних носіїв інформації та у разі... зниження визначеного державним експертом з питань таємниць ступеня секретності такої інформації або скасування рішення про віднесення її до державної таємниці... керівники підприємств, установ, організацій, у яких здійснювалося засекречування... зобов'язані протягом шести місяців забезпечити розсекречування..." і т. д. З першою умовою, якщо це стосується засекречування відповідно до ЗВДТ все зрозуміло – конкретна стаття встановлює термін засекречування, який легко визначається від дати засекречування. Друга умова – рішення державного експерта – або зовсім робить неможливим розсекречування, або перетворюється на дуже тривалий і громіздкий процес, оскільки передбачає такий шлях: пред'явлення держексперту всіх документальних матеріалів, які мають бути розсекречені, розгляд їх комісією при держексперті, підготовка висновку, реєстрація його в СБУ, повернення висновку держексперту, направлення держекспертом висновку тому, хто подав документи на розсекречування і тільки після цього на підприємстві, де здійснювалося засекречування, мають право провести практичне розсекречування документів та зняття їх з обліку. Якщо взяти до уваги, що в одній науково-технічній галузі, як правило, один державний експерт, а галузь складається не з одного десятка підприємств, інститутів, конструкторських бюро і т. д., які мають тисячі, якщо не десятки тисяч документів, засекречених в різні часи, ще з часів СРСР, то стає ясным, що цей процес розтягнеться на довгі роки. Ще більше все ускладнюється, якщо документ, який потрібно розсекретити, підлягає узгодженню не з одним держекспертом. Це, наприклад, відноситься до військової техніки, яка знаходиться на озброєнні. І як результат дії приведеного механізму розсекречування документів – на підприємствах, в організаціях, НДІ, КБ, військових закладах України документи не розсекречуються, а йде їх накопичення.

Не буде зайвим тут ще згадати і діючу до цього часу Інструкцію № 0126-87 часів СРСР, яка в якійсь частині ще діє, а в якійсь не діє і яку обіцяють вже десять років замінити на нову, що відповідає законодавству України. Ця Інструкція допускає дещо спрощений механізм зниження ступеня секретності документів та виробів, а саме: "зниження ступеня секретності документів та виробів у зв'язку зі зміною ступеня секретності відомостей, які в них знаходяться, в силу об'єктивних факторів (зміна міжнародної обстановки, поява нових досягнень науки та техніки, зняття того чи іншого виробу з озброєння чи передача його за кордон і т. д.), які не потребують зміни відповідних переліків, проводиться керівником підприємства, організації з врахуванням заключення комісії спеціалістів підприємства, узгодженого з замовником". Такий механізм дозволяє знизити ступінь секретності документів не виходячи за межі підприємства, організації, але він зараз суперечить діючому законодавству і його використовувати не можна. Хоча треба визнати, що не дуже активно, а більше того, практично зовсім не проводилося розсекречування носіїв секретної інформації і при цьому механізмі за часів СРСР. Про це говорить аналіз журналів обліку секретних документів та виробів на підприємствах і в організаціях, в яких практично відсутні відмітки про розсекречування за весь період заснування перших відділів. Можливо це відбувалося із-за того що: по-перше, не були обумовлені строки засекречування, тобто вони були необмежені, по-друге, не завжди досить чітко і однозначно, без загрози наступної відповідальності, можна було використовувати ті самі об'єктивні фактори, по-третє, спеціально чи ні, але звернті увагу, що в тій же Інструкції № 0126-87 немає терміну "розсекречування", а тільки такі як "зниження, зміна, перегляд", що само по собі насторожує виконавців, які ставлять питання розсекречування документів. Чи не від цього, з метою зменшення кількості зберігаємих носіїв секретної інформації, здебільше

знищували такі носії, які на час розгляду відносно мало цікавили спеціалістів, але зате це менше загрожувало відповідальністю. Отже зараз, внаслідок таких умов розсекречування, ми маємо такий спадок як: величезна кількість таємних документів колишнього СРСР, при чому засекречування яких проводили не тільки підприємства України, а також значна втрата корисної інформації, яка ще має відповідну цінність зараз, але була безпідставно знищена.

Якраз саме тут доцільно зупинитися на проблемі розсекречування носіїв таємної інформації колишнього СРСР, які вже за 10 років після розпаду СРСР десь на 90% втратили свою актуальність та цінність. Що ж стримує сьогодні переглянути та розсекретити ці документи на підприємствах і в організаціях України. Перш за все це те, що ці документи отримані секретними з підприємств і організацій Росії, або інших країн СНД, або створені в результаті спільної діяльності по замовленню тих же російських підприємств, а також загальні нормативні документи (ОСТи, ГОСТи) створені центральними державними відомствами. По друге, це існування "Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів", підписаної 22. 01. 93 р. у Мінську. Документ цей дійсно існує, але практичної дії і виконання він не має і носить більше декларативний характер, принаймні що стосується розсекречування носіїв секретної інформації. Положення цієї угоди про те, що зміна ступеня секретності документів та виробів, отриманих з організації іншої держави, може бути зроблена тільки з письмової згоди організації, від якої його отримано, принаймні більшістю російських підприємств, відомств, організацій не виконується. Ці підприємства не тільки не сповіщають своїх колишніх українських колег про проведення у себе розсекречування документів, які направлялись в Україну, але й не відповідають на їх запити, або ж дають неправдиву інформацію, щоб виграти час і привласнити результати спільних науково-технічних розробок шляхом їх розсекречування та патентування в Україні і за кордоном. Практичне підтвердження цьому ми мали при виконанні пакистанського танкового контракту. Наявні також і факти публікації російською стороною у пресі відомостей про раніше спільні розробки озброєння та військової техніки, які на той час були засекречені, а узгодження їх розсекречування не проводилось. Крім того, реорганізація підприємств і відомств на території Росії призвела до зміни або і втрати правонаступників, створених в часи СРСР носіїв секретної інформації.

III Напрямки вирішення проблеми розсекречування

Таким чином, ми бачимо, що на сьогодні в Україні не існує досить чіткого, гнучкого, вираженого і нормативно закріпленого порядку розсекречування, яким би могли користуватися у своїй повсякденній роботі на підприємствах, в організаціях і установах України.

Які ж загальні підходи або механізми вирішення цієї проблеми можна запропонувати?

1. Відносно документів колишнього СРСР по раніше спільним з іншими державами СНД роботам, та отриманих від підприємств і організацій, які знаходяться за межами України. В тих сферах діяльності, де продовжується плідна, взаємовигідна співпраця і де є двостороннє порозуміння підприємств і організацій України і інших держав СНД, розсекречування матеріальних носіїв секретної інформації проводити за взаємним узгодженням.

В тих сферах діяльності, де всі стосунки, які раніше існували, розірвані і підприємства та організації України фактично стали власниками матеріальних носіїв секретної інформації, розсекречування носіїв проводити, керуючись тільки інтересами України та тих підприємств і організацій, де вони на даний час знаходяться на обліку та зберіганні.

Питання розсекречування, якщо це необхідно, державних стандартів колишнього СРСР повинен централізовано вирішувати Держстандарт України чи галузеві держексперти, але не підприємства і організації, які користуються цими стандартами. Враховуючи те, що таємні стандарти в основному мають відношення до зброї та військової техніки, а, загалом, до сфери оборони, то доцільність збереження на них грифів секретності, або ж розсекречування, повинно ініціюватися Міністерством оборони України та СБУ.

2. Відносно документів часів СРСР, які були засекречені підприємствами і організаціями України та розсилалися в межах України.

У цьому випадку механізм розсекречування має бути таким, який передбачено ще Інструкцією № 0126-87, тобто Рішення про розсекречування носія секретної інформації повинні приймати тільки підприємства та організації, які розробили та засекретили документ чи виріб. Рішення про розсекречування на підприємстві – відправнику документів затверджується керівником після їх розгляду комісією спеціалістів підприємства. Після цього підприємство, яке розсекретило носій інформації, повинно сповістити про це всі організації та підприємства, яким цей носій направлявся.

3. Механізм розсекречування носіїв інформації, засекречених за часів незалежності України, але до введення в 1995 році Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, має бути таким же, як і приведений у попередньому пункті.

4. Дещо зміненим має бути механізм розсекречування носіїв, які засекречені згідно зі ЗВДТ та мають відповідні, встановлені Законом "Про державну таємницю", реквізити: гриф, дату та строк засекречування, посилання на відповідну статтю ЗВДТ та інше.

За умови, якщо розсекречування носія інформації можливе тільки при внесенні змін в ЗВДТ, тобто виключення відповідної статті, чи зміни її змісту, це вирішується тільки через розгляд цих носіїв державними експертами з питань таємниць в порядку, визначеному "Положенням про державного експерта з питань таємниць", "Методичними рекомендаціями держекспертам" та "Рекомендаціями з організації діяльності експертних комісій при держекспертах".

У тому випадку, коли розсекречування носіїв секретної інформації не потребує внесення змін до ЗВДТ чи Розгорнутого відомчого переліку відомостей, що становлять державну таємницю, розсекречування проводиться керівником підприємства, організації, де носій було засекречено, з урахуванням висновку комісії спеціалістів підприємства, без проходження носіїв секретної інформації через держексперта.

Взагалі, для всіх приведених вище варіантів розсекречування носіїв секретної інформації може бути доцільним, з метою виключення безпідставного, необґрунтованого, передчасного розсекречування, розробити перелік типових, найбільш важливих та принципових носіїв секретної інформації, розсекречування яких обов'язково має проводитись через державних експертів з питань таємниць з урахуванням строків давності цих носіїв. Можливо продумати ще якісь конкретні умови диференційованого підходу до визначення, які носії можуть розсекречуватися без узгодження з держекспертом з питань таємниць.

Висновки

Звичайно ж викладене вище не в змозі в повному обсязі вирішити проблему розсекречування та в деталізованому вигляді викласти механізм розсекречування, який би врахував усі можливі ситуації. Такий гнучкий деталізований механізм розсекречування можливо розробити тільки шляхом системного підходу та координації зусиль різних відомств України, Служби безпеки в першу чергу, Міністерства оборони, Держстандарту, Міністерства промислової політики та інших. Результатом такої роботи має бути або окремий нормативний документ у вигляді інструкції чи положення про порядок розсекречування носіїв секретної інформації, або ж окремий розділ нової загальної інструкції з забезпечення режиму секретності на підприємствах, відомствах та в організаціях України. Не розробивши такий документ в найближчий час:

по-перше, не можливо буде, як і дотепер, оптимізувати процес захисту державної таємниці, тобто зосередити всі зусилля на захисті тільки тієї інформації, яка має найбільшу цінність для держави;

по-друге, не вирішиться сама по собі проблема розсекречування носіїв секретної інформації колишнього СРСР, навіть, з урахуванням започаткованої сьогодні СБУ роботи з цього питання, яка носить, на мій погляд, досить загальний характер, а саме інвентаризація носіїв, запити до Росії, узагальнення і подача пропозицій міністерствам.

Література: 1. Закон України "Про державну таємницю" від 26. 01. 1994 р. із змінами і доповненнями від 21. 09. 1999 р. 2. Положення "Про державного експерта з питань таємниць". Збірка № 2 Держкомсекретів. – К. 1998 р. 3. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні: Матеріали ювілейної науково-технічної конференції. – К. 1998. 4. Інструкція по забезпеченню режиму секретності № 0126 – 1987 р.

УДК 342; 343

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ВИДА И РАЗМЕРА НАКАЗАНИЯ ЗА КОМПЬЮТЕРНЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СООТВЕТСТВИИ С УГОЛОВНЫМ КОДЕКСОМ УКРАИНЫ

Павел Орлов, Елена Громыко*, Виталий Носов, Владимир Голубев**,

Наталья Филипенко, Евгений Оспицев

Национальный университет внутренних дел, г. Харьков,

*Харьковская облгосадминистрация,

**Центр исследования проблем компьютерной преступности, г. Запорожье

Аннотация: Обоснована необходимость внесения изменений в раздел XVI нового Уголовного